

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

САМОСЬОНОК Л. М.

УДК 339.924:330.341.1

Самосьонук Л. М. Дослідження інноваційної інтеграції як економічної категорії

У статті досліджується співвідношення понять, які визначають процеси спільного розвитку інноваційних систем різних країн. Визначено механізм і принципи формування спільного інноваційного простору в рамках інтеграційних блоків. На підставі визначення сутнісних ознак і властивостей інноваційної інтеграції обґрунтовується доцільність використання даної економічної категорії у дослідженнях інноваційної взаємодії країн на сучасному етапі глобалізації.

Ключові слова: інноваційна інтеграція, інтернаціоналізація, транснаціоналізація, інституційне середовище, інноваційний простір.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 17.

Самосьонук Лариса Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського (вул. Щорса, 31, Донецьк, 83050, Україна)

E-mail: svv2000@mail.ru

УДК 339.924:330.341.1

UDC 339.924:330.341.1

Самосёнок Л. Н. Исследование инновационной интеграции как экономической категории

В статье исследуется соотношение понятий, определяющих процессы совместного развития инновационных систем различных стран. Определены механизм и принципы формирования совместного инновационного пространства в рамках интеграционных блоков. На основании определения существенных признаков и свойств инновационной интеграции обоснована целесообразность использования данной экономической категории в исследованиях инновационного взаимодействия стран на современном этапе глобализации.

Ключевые слова: инновационная интеграция, интернационализация, транснационализация, институциональная среда, инновационное пространство.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Библ.:** 17.

Самосёнок Лариса Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики, Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского (ул. Щорса, 31, Донецк, 83050, Украина)

E-mail: svv2000@mail.ru

Samosyonok L. N. Investigation of the Innovative Integration as Economic Category

The ratio of the concepts determining processes of joint development of innovative systems of the various countries is investigated in article. The mechanism and principles of joint innovative space formation is determined within the framework of integration blocks. The expediency of use of innovative integration in researches of innovative interaction of the countries at the present stage of globalization is proved on the basis of definition of intrinsic attributes and properties of the given economic category.

Key words: innovative integration, internationalization, transnationalization, institutional environment, innovative space.

Pic.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 17.

Samosyonok Larisa N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economics, Donetsk National University of Economy and Trade named after M. Tugan-Baranovsky (vul. Shchorsa, 31, Donetsk, 83050, Ukraine)

E-mail: svv2000@mail.ru

Перехід до постіндустріальної економіки є неможливим без прискорення інноваційного розвитку, оскільки необхідним чинником такого переходу є розв'язання глобальних суперечностей, зумовлених складною та плінною структурою світового господарства. Інноваційна діяльність виступає одним із найважливіших чинників розвитку національних економік і світового господарства в цілому, сприяючи переходу до нового способу виробництва, притаманного постіндустріальній економіці, заснованого на пріоритетності знання та інформації як факторів виробництва; прискореному розвитку технологій, активній інноваційній діяльності.

Нині в економічній літературі щодо процесів, притаманних спільному розвитку національних інноваційних систем, і процесів об'єднання та спільного використання потенціалів країн у сфері науки, техніки, технологій, інновацій застосовують численні поняття: науково-технічна інтеграція (напр., [1]), міжнародна науково-технічна взаємодія (напр., [2]), міжнародне науково-технічне співробітництво (напр., [3]), міжнародна інноваційна діяльність

(напр., [4]), інтернаціоналізація інноваційної діяльності (напр., [5]), міжнародна науково-виробнича кооперація (напр., [6]), глобалізація інноваційного розвитку (напр., [7]), науково-технічна інтеграція (напр., [8]), міжнародна інтеграція в інноваційній сфері (напр., [9]), інноваційна інтеграція (напр., [10]) тощо.

Метою даної статті є визначення сутнісних ознак і властивостей інноваційної інтеграції як економічної категорії.

Інноваційна інтеграція найповніше охоплює сутність інноваційної діяльності на сучасному етапі з притаманними їй характерними рисами у вигляді просторової фрагментації інноваційного процесу та подальшого об'єднання цих фрагментів у єдині інноваційні ланцюги; активізації дифузії інновацій на регіональному та глобальному рівнях; посилення процесів транснаціоналізації науки, техніки та виробництва; формування міжнародних науково-виробничих мереж; асинхронності та диспропорційності інноваційного розвитку різних країн світу; відкритості національних інноваційних систем;

формування регіональних і глобальної інноваційних систем тощо. Але таке твердження щодо пріоритетності використання терміна «інноваційна інтеграція» вимагає доказів доцільності використання обох його компонентів. Необхідним є обґрунтування того, що явищем, яке характеризує особливості сучасних інноваційних процесів, є саме інтеграція, а не інтернаціоналізація, кооперація, співробітництво і т. ін., а також того, що інтегрування охоплює всі стадії інноваційного процесу, тобто інтеграція є саме інноваційною, а не науково-технічною, технологічною, виробничою тощо.

Відправною точкою формування теорії інноваційної інтеграції повинно стати визначення співвідношення понять інтеграції та інтернаціоналізації. Тут доречним є вислів Ю. В. Шишкова, який стверджує, що інтернаціоналізація означає розвиток міжнародних економічних відносин «вшир», тобто мається на увазі територіальне розширення міжнародних економічних зв'язків, тоді інтеграція означає розвиток міжнародних економічних відносин «вглиб», тобто у цьому разі відбуваються більш глибокі перетворення в економічних механізмах учасників міжнародних економічних відносин, які беруть участь у процесах інтегрування [11; 12].

Порівняння процесів інтернаціоналізації та інтеграції, у якій би сфері суспільно-економічного життя вони не відбувалися, дозволяє виокремити низку критеріїв, які лежать в основі диференціації цих процесів.

Передусім, інтеграція відрізняється від інтернаціоналізації характером змін, спричинених нею. Якщо інтернаціоналізація представляє собою переважно процес кількісний, результат якого виражається у зростанні показників, що характеризують стан об'єкта інтернаціоналізації, то інтеграція є процесом, що спричиняє якісні зміни, які виражаються у зміні структури об'єкта інтеграції. Для інноваційної діяльності інтернаціоналізація має виражатися у збільшенні обсягів торгівлі інноваційною продукцією; в активізації міжнародного руху капіталу, що використовується для фінансування інноваційної діяльності; в інтенсифікації руху робочої сили, зайнятої в інноваційному процесі, та руху об'єктів інтелектуальної власності, пов'язаних із інноваційною діяльністю. Також у ході інтернаціоналізації інноваційної діяльності відбувається розширення кола учасників даного процесу в результаті переходу національних інноваційних систем більшості країн та інноваційних систем нижчих рівнів до відкритого типу.

Звичайно, інноваційна інтеграція також супроводжується зростанням обсягів міжкраїнового руху інноваційної продукції та різноманітних факторів виробництва, необхідних для здійснення інноваційної діяльності. Однак тут більш важливим результатом є якісні, структурні зміни в інноваційних системах різних рівнів та в національних економіках в цілому. У ході інтеграції відбувається взаємопроникнення, взаємопереплетення елементів цих систем, які, інтегруючись, утворюють єдиний та неподільний організм, функціонування якого є неможливим без налагодження дійового механізму взаємодії цих елементів, без поглиблення їх спеціалізації та кооперації.

У результаті інноваційна інтеграція передбачає створення єдиного інноваційного комплексу, інтегрованої інноваційної системи, якій притамане явище синергізму, тобто властивості інтегрованої системи відрізняються від простої суми властивостей елементів даної системи, а самі ці елементи формують складний, схильний до самоорганізації механізм, функціонування якого підпорядковуються власним закономірностям даної системи [6, с. 10]. Тобто, на відміну від інтернаціоналізації, інтеграція передбачає формування інноваційної системи нового типу, яка складається з інноваційних систем наднаціонального, національного та субнаціонального рівнів, які певним чином модифікуються під впливом інтеграційних процесів.

Подібна модифікація інноваційних систем у результаті інноваційної інтеграції ґрунтується на низці властивостей, притаманних інтеграційному процесу як такому. Аналіз низки літературних джерел вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених дослідженню різних аспектів міжнародної економічної інтеграції, дозволив виокремити такі істотні властивості інтеграційних процесів, які, у тому числі, притаманні і інноваційній інтеграції:

1) *поступальний характер інтегрування*, тобто інтеграційний процес розвивається поетапно, дотримуючись певної послідовності розвитку від нижчих ступенів до вищих, але на етапність, рівень і характер протікання інтеграційних процесів істотний вплив мають особливості учасників конкретного інтеграційного процесу, їх цілі та інтереси;

2) *цілеспрямованість*, тобто інтеграційний процес характеризується наявністю цілі його розвитку та пріоритетністю даної цілі перед власними цілями учасників даного процесу (суб'єктів інтегрування);

3) *організованість*, тобто утворення та упорядкування в процесі інтегрування складної мережі взаємозв'язків між суб'єктами інтегрування, а також формування певної ієрархії цих елементів шляхом об'єднання інтегрованих систем нижчих рівнів у інтегровані системи вищого рівня;

4) *цілісність*, тобто створення зі складових елементів єдиної системи, при цьому ці елементи взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного таким чином, що вилучення окремого елемента є неможливим без зміни стану усєї системи.

Важливою характеристикою інтеграційного процесу, який вирізняє його з-поміж інших соціально-економічних процесів, що протікають на міжнародному рівні, є інституціоналізованість. Інноваційна інтеграція передбачає створення наднаціональних інститутів, якій формують інтеграційне інституційне середовище, що є сукупністю базових політичних, соціальних, нормативно-правових норм і правил, що визначають фрейми діяльності суб'єктів інтеграційного процесу в контексті їхньої участі у процесах інноваційної інтеграції. Інституційне середовище має на меті регулювання процесів інноваційної інтеграції, що протікають в рамках даного інтеграційного об'єднання, визначають способи, механізми та структури інтеграційної взаємодії.

Формування інтеграційного інституційного середовища вимагає дотримання таких вимог щодо діяльності суб'єктів інноваційної інтеграції:

- ✦ відсутність суперництва, конкуренції між цими суб'єктами;
- ✦ провадження ними скоординованих національних інноваційних політик, цілі яких відповідають цілям спільної інноваційної політики об'єднання;
- ✦ уніфікація національних інституційних середовищ, що визначають фрейми інноваційного розвитку та, у тому числі, участі у процесах інноваційної інтеграції;
- ✦ легітимізація участі в процесах інноваційної інтеграції, яка передбачає створення або удосконалення національної нормативно-правової бази з метою її гармонізації із наднаціональною нормативно-правовою базою, що регулює протікання процесів інноваційної інтеграції в рамках даного об'єднання [13 – 16].

Така ситуація зумовлює необхідність певних поступок з боку суб'єктів інноваційної інтеграції, які виражаються, зокрема, в обмеженні національного суверенітету при вирішенні питань, які лежать у фокусі процесу інноваційної інтеграції. У ході інноваційної інтеграції країни, що інтегруються, мають провадити національні інноваційні політики, які відповідають спільній інноваційній політиці, розробленій на наднаціональному рівні учасниками інтеграційного об'єднання. При цьому важливим є пошук балансу між дотриманням національних інтересів у сфері інноваційного розвитку та забезпеченням умов для досягнення цілей конкретного проекту інноваційної інтеграції.

Обмеження щодо суверенітету у прийнятті рішень притаманні не лише процесам інноваційної інтеграції, що протікають на макроекономічному рівні, але й мікрорівневим інтеграційним процесам. Підприємства різних країн, що інтегруються з метою провадження спільної інноваційної діяльності з метою зменшення її ризикованості та підвищення ефективності, при створенні спільних органів управління, які в цілому функціонально відповідають наднаціональним органам макрорівневого інтеграційного об'єднання, мають делегувати частину повноважень у сфері управління інноваційною діяльністю таким спільним органам і підпорядковувати та гармонізувати власні рішення щодо стратегічного та тактичного управління інноваційною діяльністю даного мікрорівневого суб'єкта інтегрування відповідним рішенням спільного органу управління [14, с. 10; 15, с. 28]. Навіть при формуванні мікрорівневого інтеграційного об'єднання децентралізованого або частково централізованого типу інтегрування охоплюватиме функції, які відповідають меті інтегрування (у даному контексті – інноваційну функцію підприємств – суб'єктів інтегрування), а отже суб'єкти інтеграційного процесу матимуть за необхідне розробляти та впроваджувати заходи у даній сфері та, відповідно, узгоджувати індивідуальні стратегії зі спільними стратегіями інтеграційного об'єднання [16, с. 71 – 72].

Але втрата певної частки суверенітету від участі в інтеграційних процесах загалом є незрівняною з вигодами, яке несе інтегрування його учасникам. Якщо звернутися до концепцій «позитивної» та «негативної» інтеграції, які ґрунтуються, відповідно, на дирижистській та неоліберальній теоріях інтеграції (ці терміни було запропоновано Я. Тінбергеном [17, с. 18] та й нині вони достатньо широко використовуються, то основні наслідки інноваційної інтеграції можна виразити як створення якісно нового інституційного та економічного середовища для ведення інноваційної діяльності («позитивна» інтеграція) та в усуненні міжкраїнових бар'єрів на шляху руху ресурсів і факторів виробництва, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, а також результатів такої діяльності, якими на різних етапах інноваційного процесу можуть бути знання, технології, інноваційні проміжні та кінцеві товари та послуги («негативна» інтеграція).

Формування власного інституційного середовища інтеграційного об'єднання як атрибут інноваційної інтеграції вже розглядався вище. Щодо формування спільного економічного середовища в ході процесу інноваційної інтеграції, то тут відбувається, з одного боку, фізичне розширення економічного простору за рахунок об'єднання економічних просторів ведення інноваційної діяльності країн (або мікроекономічних суб'єктів) що інтегруються, а з іншого – формується якісно новий, спільний економічний простір ведення економічної діяльності, нові властивості якого зумовлені такими явищами, як економія масштабу, синергетичний ефект інтегрування, трансформація конкурентних відносин між учасниками інтеграційного об'єднання на коопераційні відносини тощо. Особливості нового, інтегрованого економічного простору ведення інноваційної діяльності визначаються одночасно як структурними, інституційними та інш. особливостями кожного конкретного суб'єкта інтегрування, так і структурними та інституційними особливостями інтеграційного утворення в цілому.

Створення спільного економічного та інституційного середовища в процесі інноваційної інтеграції як прояв «позитивної» інтеграції тісно пов'язане з проявами «негативної» інтеграції, які виражаються у скасуванні, руйнуванні міжкраїнових бар'єрів різних типів, які перешкоджають формуванню цих середовищ. Характер бар'єрів, що підлягають скасуванню в процесі інноваційної інтеграції, визначається формами та каналами поширення інновацій, які використовуються суб'єктами інтегрування в процесі взаємного обміну ресурсами, проміжними та кінцевими продуктами інноваційної діяльності. Такі бар'єри зазвичай включають:

- ✦ торговельні бар'єри, які перешкоджають руху інноваційних товарів і послуг, так само як і сировини, матеріалів, різноманітних напівфабрикатів, машин, обладнання, деталей до них, необхідних для виробництва інноваційної продукції;
- ✦ бар'єри на шляху міжкраїнового руху капіталу, що має бути інвестований у підприємства, проекти, заходи, пов'язані з веденням інноваційної діяльності;

- ✦ бар'єри, що перешкоджають руху робочої сили, зайнятої в інноваційному процесі, – науковців, науково-технічних, інженерних працівників, фахівців у сфері виробництва, маркетингу, збуту інноваційної продукції тощо;
- ✦ бар'єри на шляху специфічних для інноваційної діяльності факторів виробництва – знання, інформації, технологій, об'єктів інтелектуальної власності тощо.

На відміну від інноваційної інтеграції інтернаціоналізація інноваційної діяльності не передбачає ні «позитивної» трансформації спільного простору ведення інноваційної діяльності шляхом створення нового інституційного та економічного середовища, ні «негативної» його трансформації на засадах скасування бар'єрів між елементами цього простору. Тобто інтернаціоналізація інноваційної діяльності за своєю природою спричиняє єдину трансформацію простору ведення інноваційної діяльності – його територіальне розширення, але структура даного простору залишається незмінною: між його елементами, які представляють собою середовище ведення інноваційної діяльності, між її суб'єктами налагоджується мережа взаємозв'язків, проте ці елементи не змінюють своєї сутності; не відбувається їхнє об'єднання у більш складні одиниці, а пріоритетним мотивом участі суб'єктів у процесах інтернаціоналізації інноваційної діяльності залишаються власні інтереси, які не потребують координації та уніфікації з інтересами інших учасників даного процесу. Натомість у процесі інноваційної інтеграції формуються нові суб'єкти інноваційної діяльності – інтегровані наднаціональні органи, і інтереси учасників інтеграційного процесу мають підпорядковуватися та узгоджуватися з інтересами розвитку усього інтеграційного угруповання.

Формування спільного інноваційного середовища в умовах інноваційної інтеграції передбачає необхідність

приведення у відповідність до нього інноваційних середовищ суб'єктів інтегрування. Зокрема, це виражається у створенні нової ієрархії регулювання інноваційної діяльності, коли мають вертикальні регулятивні зв'язки між суб'єктами інтеграційного процесу (від наднаціонального рівня до мікроекономічного рівня) з різних країн, тоді як регулювання процесів інтернаціоналізації інноваційної діяльності відбувається звичайно в рамках однієї країни, а на міжнародному рівні інституціоналізовані регулятивні зв'язки практично відсутні, а взаємне регулювання має переважно ситуативний характер, тобто регулювання інноваційної діяльності відбувається оперативно, під впливом конкретних чинників, обумовлених інтернаціоналізацією інноваційної діяльності.

У процесі інноваційної інтеграції формується чітко виражена вертикаль регулювання інноваційної діяльності: від наднаціонального (інтеграційного) рівня, спільного для всіх учасників інтеграційного процесу, через макроекономічний та мезоекономічний до мікроекономічного рівня. У ході інтернаціоналізації інноваційної діяльності відсутнім є наднаціональний рівень регулювання, який об'єднує в єдине ціле вертикальні ланцюги регулювання інноваційної діяльності в рамках окремих країн (рис. 1).

Проведений компаративний аналіз процесів інноваційної інтеграції та інтернаціоналізації інноваційної діяльності дозволив відокремити низку їх сутнісних особливостей та спільних рис, представлених у табл. 1.

ВИСНОВКИ

В обох досліджуваних процесах має місце регулятивний взаємний вплив між суб'єктами інноваційної діяльності з різних країн, однак цей вплив носить опосередкований характер та виражається у взаємному пристосуванні регулятивних систем з метою спрощення взаємодії на відповідному рівні.

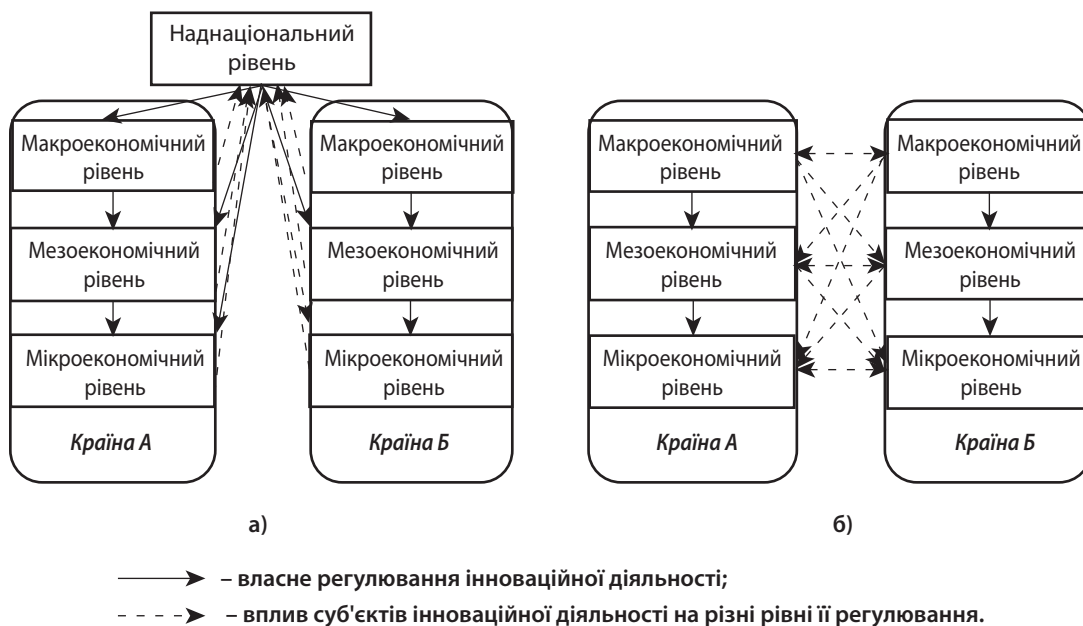

Рис. 1. Регулювання інноваційної діяльності в умовах інноваційної інтеграції (а) та інтернаціоналізації інноваційної діяльності (б)

Сутнісні ознаки інноваційної інтеграції та інтернаціоналізації інноваційної діяльності

Інноваційна інтеграція	Інтернаціоналізація інноваційної діяльності
<i>Спільні риси</i>	
Носить об'єктивний характер, зумовлений особливостями розвитку світового господарства та окремих національних економік, що беруть участь у процесах інноваційної інтеграції/інтернаціоналізації інноваційної діяльності	
Ґрунтується на процесах міжнародної інноваційної співпраці, зумовленої міжнародним поділом праці та міжнародною кооперацією праці	
Супроводжується зростанням обсягів міжкраїнового руху інноваційної продукції та факторів виробництва, необхідних для здійснення інноваційної діяльності	
Охоплює макро-, мезо- та мікроекономічний рівні інноваційної діяльності; інноваційних систем та їх регулювання	
<i>Особливості</i>	
Спричиняє якісні зміни інвазійної діяльності суб'єктів інтегрування	Спричиняє кількісні зміни інноваційної діяльності суб'єктів інтернаціоналізації
Зумовлює формування інтегрованих інноваційних систем і трансформацію інноваційних систем суб'єктів інтегрування	Зумовлює взаємодію існуючих інноваційних систем суб'єктів інтернаціоналізації
Зумовлює формування інтеграційних (наднаціональних) інститутів і трансформацію інституційних середовищ суб'єктів інтегрування	Зберігає існуючі інституційні середовища суб'єктів інтернаціоналізації
Вимагає легітимізації інтеграційного процесу	Не вимагає легітимізації процесів інтернаціоналізації
Призводить до обмеження суверенітету суб'єктів інтегрування через делегування частини повноважень щодо прийняття рішень у сфері інноваційної діяльності та її регулювання інтеграційним органам	Зберігає у повному обсязі суверенітет суб'єктів інтернаціоналізації щодо прийняття рішень у сфері інноваційної діяльності та її регулювання
Вимагає координації та гармонізації інноваційний політик і стратегій суб'єктів інтегрування	Зберігає незалежність інноваційних політик і стратегій суб'єктів інтернаціоналізації
Зумовлює «позитивну» та «негативну» трансформацію середовища ведення інноваційної діяльності	Спричиняє лише територіальну трансформацію середовища ведення інноваційної діяльності
Формує ієрархічну регулятивну систему з переважанням вертикальних зв'язків за участю наднаціонального (інтеграційного) рівня регулювання	Об'єднує національні ієрархічні регулятивні системи міжнародними горизонтальними та діагональними зв'язками, що відображають взаємний регулятивний вплив суб'єктів інноваційної діяльності різних країн

Взаємний регулятивний вплив між суб'єктами інноваційної діяльності різних країн в умовах інноваційної інтеграції здійснюється через наднаціональний рівень регулювання: цей вплив ураховується при формуванні та/або модифікації наднаціонального рівня регулювання інноваційної діяльності, тоді як в ході інтернаціоналізації інноваційної діяльності такий вплив здійснюється безпосередньо на окремі рівні регулювання інноваційної діяльності даної країни.

Таким чином, інноваційна інтеграція, подібно до економічної інтеграції, означає якісне перетворення, модифікацію суб'єктів інтегрування з одночасним створенням спільних інститутів інтеграційного рівня. При цьому модифікація суб'єктів інтегрування спрямована на зрощення, взаємне переплетення їх інноваційних систем, тоді як в ході інтернаціоналізації інноваційної діяльності відсутнім є наднаціональний рівень, а інноваційні системи суб'єктів даного процесу лише зазнають незначних змін, зумовлених необхідністю їх взаємного пристосування.

Тобто інноваційна інтеграція являє собою більш глибокий процес трансформації інноваційних систем суб'єктів інтегрування, у результаті чого створюється

єдиний «організм» – єдиний суб'єкт інноваційної діяльності, який невід'ємно включає в себе трансформовані відповідним чином суб'єкти інноваційної діяльності нижчих рівнів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Guercini S.** International Growth as Integration of R&D Activities. Evidence from Large Multinational Companies / S. Guercini // LEM Working Paper Series. – 1999. – No. 23. – 51 p. – Режим доступу : <http://www.lem.sssup.it/WP/Lem/files/1999-23.pdf>
2. **Макогон Ю.** Стратегія інноваційного розвитку України в контексті інтеграції в Європейський Союз / Ю. Макогон, Е. Медведкіна // Журнал європейської економіки. – 2008. – Т. 7 (№ 1). – С. 45 – 59.
3. **Ходикіна В. В.** Міжнародна науково-технічна інтеграція України в контексті стратегії інноваційного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / В. В. Ходикіна. – Донецьк, 2005. – 23 с.
4. **Корж М. В.** Формування системи управління інноваційною діяльністю / М. В. Корж // Вісник Донецького національного університету. Серія В : Економіка і право. – 2011. – Вип. 2. – С. 100 – 104.

- 5. Заремський Б. В.** Інноваційний процес в глобальному середовищі: основні тенденції та закономірності / Б. В. Заремський // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – № 3(11). – С. 125 – 133.
- 6. Соловьев В. П.** Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике : синергетические эффекты инноваций / В. П. Соловьев. – К. : Феникс, 2006. – 560 с.
- 7. Войнова Є. І.** Глобальний інноваційний розвиток – шлях трансформації транзитивних економік / Є. І. Войнова // Вісник Одеського національного університету. Серія економічна. – 2010. – Вип. 20, т. 15. – С. 23 – 34.
- 8. Кацура С. Н.** Теоретические основания международного перелива знаний в условиях регионализации / С. Н. Кацура // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сборник научных трудов. – Ливадия-Донецк : ДонНУ, 2007. – С. 456 – 463.
- 9. Лиськова Л. М.** Інноваційний потенціал євроінтеграції України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Л. М. Лиськова. – Київ, 2008. – 18 с.
- 10. Лапыгин Ю. Н.** Инвестирование инноваций : [монография] / Ю. Н. Лапыгин, А. В. Колесников, С. А. Кузнецов. – Владимир : ВлГУ, ВГПУ, 2005. – 224 с.
- 11. Шишков Ю. В.** Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. В. Шишков. – М. : III тысячелетие, 2001. – 112 с.
- 12. Шишков Ю. В.** Интернационализация производства – новый этап развития мировой экономики / Ю. В. Шишков. – М. : ИМЭМО РАН, 2009. – 92 с.
- 13. Бойченко А. А.** Региональная интеграция в условиях глобализации мирового хозяйства : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / А. А. Бойченко. – Москва, 2007. – 26 с.
- 14. Мичурин О. Ю.** Место и роль интеграционных процессов в мировой экономике / О. Ю. Мичурин // Вестник АГТУ. Сер.: Экономика. – 2010. – № 2. – С. 7 – 17.
- 15. Попов А. А.** Интеграция хозяйствующих субъектов: сущность, функции, основные противоречия / А. А. Попов // Вестник ВГУ. Серия «Экономика и управление». – 2004. – № 2. – С. 22 – 30.
- 16. Попов А. А.** Интеграция хозяйствующих субъектов в рыночной экономике: дисс. на соиск. науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория (Политическая экономия)» / А. А. Попов. – Воронеж, 2004. – 193 с.
- 17. Tinbergen Y.** International Economic Integration / Y. Tinbergen. – Amsterdam : Elsevier, 1954. – 191 p.